

NAGY SÁNDOR

FESTŐMŰVÉSZ

ELŐADÁSA A TÁRSADALOMTUD. TÁRSASÁG MÁRCIUS 31-ÉN TARTOTT ÜLÉSÉN.

Sajnos, tisztelt hallgatóság, le kell mondanom a közvetlen itt rendeződött igék figyelemkötő erejéről, mert nem adatott meg nekem a rendszeresen logikus beszéd.

Pedig erről a figyelemsugárgyűjtő lencséről nem szívesen mondok le, ha már egyszer beosontam a Társadalomtudományi Társaság szíves elnézéséből nyitva maradt résen, hogy itt nem is a felvetett vitához illeszthető gondolataimat kiszórjam.

E gondolatok nem az elcsúszott fundamentumát csákányozzák az amúgy is összeomló közoktatás épületének, hanem mint assisi Szent Ferencz, hordanám az apró köveket egy új, ragyogó szép épület alapjához.

A jövő közoktatása nem indulhat ki ismét a társadalmi rend kicsinyes követeléseiből, hanem bázisul a kultúrfejlődés kicsinyített formáját, a világtörténet miniatűr képét, az emberi agyat kell, hogy megtegye s a kultúrát ért agyfejlődés törvényei szerint igazodjék.

Az agyfejlődés főtényezői 1. a velünk született kultúrfok, vagyis a hajlam; 2. a saját tapasztalattal szerzett benyomások; 3. a múltak elvont és tapasztalat nélkül megszerezhető benyomásai.

Kezdem a saját tapasztalati benyomásokkal:

Az emberi agy hasonlatos egy kashoz, a melybe öt érzékünk, mint fáradhatatlan méhek hordják meg a lépet. A csecsemő szeméből kiröppennek a látás méhecskéi és csakhamar tódulnak vissza az első zsákmánnyal, a világossággal. Döngicsélve szállnak el a hallás apró munkásai és nyögve hozzák a durva rezgéseket, a zörejt.

A szaglász friss szellő hátán tolja a kis fítosba a csiklandó illatokat.

Majd kinyúl a két rövidke kar és végigérez az ujjacskák számtalan idegével a tapintás az anyai arczon, hogy a csírázó szeretet érzését besimogassa az agykasba. A nyelvecske csemcsege szürcsöli

az anyatej édességét. Fáradhatatlan méheink beszáguldott horizontja folyvást tágul. Mindig messzebb távoznak a kastól, mindig nagyobb zsákmánnyal térnek vissza. Most már színekkel rohan haza a látás, majd heves mozgásokat, érczen rezgő, játékos fényecskéket, falon mozgó sötét árnyékokat hord meg s csak alig fér el az agykas folyosóin a vele együtt tolakodó hallással, a ki meg hangrímeiket czipel, az altatódana komplikált ritmusát, a beczéző kifejezések szóformáit.

Így folyik a szellemképző munka nap-nap után, folytonos ismétlésével az ugyanazon benyomásoknak s csak kímélve ad hozzá naponként egy-egy új benyomást.

Míg *ott bent* a titokzatos kasban rendre elrakja a harmatos, friss benyomásokat egy pedáns, becsületes őr, a *tárgyi emlékezőtehetség*.

Mikor e nagy munkával az első lépsor megtelt, megrezzen az anyához fűző szeretet finom érzésszála s ezzel megnyílik a nyálás piros szájacská a gögicselésnek, vagyis annak a nehéz munkának, hogy új formába öntse az *otthont* megérezett benyomásokat.

Ah, mert otthont, a titokzatosan képződő szellemvilágunkban meg az öt érzék szellemmunkásai, a vibráló színérzés, a csalóka perspektívái érzés, a tapintási vagy plasztikai érzés és a szívig járó hurok hallásérzése szorgalmatoskodnak s bújják az emlékezőtehetség rendezte benyomásokat és hasonlítják, szűrik és tisztogatják, míg egyszer csak a benyomások kelyhében lelt édességet a szenvedély tüzén megoldva gondolati képekké, behatárolt fogalmakká, ideákká, abstrakciókká gyúrják és úgy lesz belőlük az emberi szellem csodálatos alkotása, a megismerés, a tudás.

Ez a tudás kezdetben olyan kevéske, olyan naiv, olyan állati, olyan – csak alig több, mint ösztön, de a szülőknek mégis olyan nagyra becsült, mert hiszen a megrezsent pazarló szeretet érzése szórja ki rájuk, mint az egyben megokolt mosolyt, gögicsélést.

E közben szünet nélkül kalandoznak az öt érzék külső méhecskéi S nem hagynak érintetlenül az érzéki világnak egyetlen formáját, hangját, ízét, szagát. Csak az egyba velük!

És még alig rakta helyükre a benyomásokat a gondos őr, a tárgyi emlékezőtehetség, máris kiküldik a belső érzések azt a szülőket fárasztó, zaklató izenetet, hogy „miért”? Ez az, a mire sokszor oly megdöbbenően nehéz felelni. Micsoda nagy munka folyik ekkor már *ott bent*. A szegény őr kénytelen az összes már szinte beporosodott legelső benyomásokat leszedni és újra és ismét kézhez adni, mert az érzések minden külső benyomáshoz külön-külön hozzáírják magyarázó szövegüket, a miket a zaklató *miért* felkutatott.

Ilyen munkával épül *odabent* a szellem, abban az egész tiszta gyermekagyban, melynek belső világából az a két fényes, ártatlan szemecske csak halvány sejtelmet nyújt, annyira érintetlenül szüzi az odabent.

Minő csínján, minő kímélettel, minő gonddal kell oda benyomásokat eresztetni! Mintha élővirágsziromba akarnánk selyemmel hímezni. Azért mondja olyan erős hangsúlylallyal a názárethi bölcs is, hogy jaj annak, a ki ezek közül egyet megbotránkozttat; s azért maga a mindenség is a gyermekben szórja legpazarabb kézzel a szülőkre mennyei érzéseit, hogy ezzel mintegy a végtelennek kezére játsszék, biztosítva, egyengetve a gyermekben a jövőt.

Nincs olyan elvillant tekintet, szó vagy cselekedet, a mit az öt érzék méhei válogatás nélkül be ne hordanának s ha egyelőre ott bent az emlékezőtehetség az érzések magyarázó szövege nélkül rakja is el, később az értelem parancsára kénytelen leszedni a polczról az önkénytelén vád- avagy vádiratokat s akkor a szülő megjelenik a gondolat kérlelhetetlen ítélőszéke előtt mezítlennül. S ha a gyermek megbocsát is a szülőnek, de a szülő önmagának nehezen. Ezért a názárethi intelme!

A rajzocskák.

A „miért-tel csaknem egyidőben kezdődik a rajz vagy ennek primitívebb formája a faragsálás, játék, konstruálás.

Még csak ez ad ám nagy munkát az emlékezőtehetségnek! Százszor is le kell szedni ugyanazt a tárgyat, a míg az ügyetlen kis kezek húzkodják az ákombákumokat, közben magyarázva: „ez ház, itt a kémény, erre megy a füst. Itt jön anya, hozza babát, ez az erdő, itt van a kis bárány ...”

Végtelen türelemmel szedi le a gondos ör nap-nap után a benyomásokat, mert örömmel látja, hogy az érzések szövegével ellátva, mindig tisztultabb formában, mindig részletdúsabb, színesebb alakban, igazabban teheti polczra ugyanazt a benyomást, a mely először oly halvány volt.

Ez a szellemi kérődzés, ez az öntudatlan, szinte önkénytelen leczkeisméltés az agyfejlődés legfontosabb ténykedése, mert evvel veti meg kiki egyéniségét és mert ezen fordul meg a tiszta megismerésünk, helyes tudásunk – és hát ezzel életünk is.

Az újratereztés e naiv első megnyilvánulása, az ott bent átalakult és újra napfényre, új formába törekvő benyomások folytonos ismétlése teszik életerőssé szellemi exisztenciánkat. Ez szerzi meg anyagi, egészséges exisztenciánkat és ebből a kincsből költekezik aztán a szerelem pazar fénynyel, később, a mikor a tudást hatalmába kerítve kisugározza és tökéletes formába illeszti az emberi szellem csodás megnyilatkozásait.

Jaj, de mi ez a szellemképző gyönyörű processzus a hidegen szemlélő előítéletnek, a mely nem lát be a gyermekagyba, a hol a fantázia kiegészíti a másokra nézve érthetetlen irka-firkákat!

A ki e szent vonalokhoz fűzött belső gondolati képekről nem tud, az nem egészítheti ki az össze-vissza húzott vonalakat erdővé, folyóvá s az ott lejátszott eseményekké! Kezdetben annyira nem fontos, hogy milyen formában szédelt ki az agyba szedett, homályos benyomás,

mint a hogy nem fontos az első gögicselés külső formája. Egyedül az a lényeges, hogy a beszedett érzéki benyomásait a gyermek ez irka-firka közben gondolatban újra idézi, minden oldalról meghányja-veti s így bizza ismét új megfigyelésekkel feltarisznyázva az emlékező-tehetségre, hogy ez neki tiszta formában megőrizze.

„Ez a vonal egy tenger ... ez a sok vonal mellette erdő ...”
 Mi nem látunk semmit, csak a vonalakat, hanem a rajzolató gyermek *ott bent* annál jobban látja. Azért a benyomáskérődzés az ő legfontosabb elfoglaltsága, a mihez képest semmis az összes belegyömöszölt kultúr-pép.

E folytonos *reáemlékezéssel* tisztítja tudása, vagyis szellemi énje számára *most még teljesen egyénien* a benyomásokat. Addig-addig ismétli, míg mind világosabb kép alakul ki *ott bent*. De nemcsak ez, hanem mindig világosabb és plasztikusabb formában tudja újrateremteni is, tehát leírni, elbeszélni vagy lerajzolni a *saját* benyomásait.

Oh, kicsi, naiv alkotásaitok, gyermekek, minő szentek, minő nagyrebecsültek előttem! Hisz ezzel formáljátok a kibontakozó szellemet, hisz ekkor válik el, hogy miként gyűjti össze a tárgyi emlékező-tehetség a benyomások milliárdjait, vajjon életképessé válnak-e *ott bent* a megismerés számára, vajjon egyéni formába égne-e szenvedély tüzén, vajjon egyéni formában tudnak-e újrateremtődni?

Mindez most válik el!

Hej csak most válnék el, sajnos, csak most válnék el. Hanem ezenkívül más is vár az agyra:

A mások benyomásai.

Azért ha csak úgy volna, hogy a tárgyi emlékezőtehetség összegyűjti az érzéki benyomásokat, a belső érzés ezekről a szenvedély tüzén *ott bent* egyéni absztrakciókat készítene: találna a tárgynak nevet, lassú tapasztalattal meghatározná a tárgyak egymáshoz való viszonyát, akkor a szellem e Robinsonja talán egész boldogan élne, hanem a megismerés nem igen haladna tovább.

Hanem hát szerencsénkre és egyben szerencsétlenségünkre is millió évek benyomásait szűrte le előttünk az emberiség s az elképzelhető összes benyomásokat komprimált alakban, mint vallás és tudományok és művészetek, hagyta ránk a múlt, mint rettentő nagy örökséget, a melyből mindnyájunknak részesülni kellene.

Csak kellene!

Mert hogyse ez a szellemi közkinccs ördögsugallotta spekulációval konzerv skatulyákba jutott, s ilyen alakban osztogatják azok, a kik e szellemi kincset anyagian értékelik.

Örült idővesztéssel jut hozzá az ember, hogy e szellemi vagyont helyesen értékelhesse, mert tudnivaló, hogy a legfrissebb és a leghangzatosabb dobozokba rejtették a legrothadtabb eszméket s míg e dobozok között eligazodunk, csúnya ránczokat boronál az idő arcunkra ...

A múltak összes benyomásait leszűrte tehát számunkra a kultúra s ezeket, mint absztrakt fogalmakat a benyomás tárgyi emlékezete nélkül, mint teljesen kialakult nyelvi – avagy stilformát szedheti fel az agy *a tapasztalat munkája nélkül*.

Erre a kevés munkájú, kényelmes állásra a kultúra szerződtetett az agyba egy őrt, *a tisztán elvontak emlékezőtehetségét*. Ez csak a tapasztalat nélkül rabolt múltak tudását raktározza, ah dehogó ... csak beszórja az agykas üres helyeire, sőt még azt se nézi: csak a hová befér!

Az agykas legitim őre, a tárgyi emlékezőtehetség, meg ez a nagy fizetéses humanista, ez a Poggio Bracciolini, vagyis az elvontak emlékezőtehetsége, folytonos ellenséges viszonyban vannak.

Viszonyuk a földjét megmunkálni tudó becsületes nép s a megörökölt vagyonát is pénzé tett pazar úr viszonya.

A tárgyi emlékezőtehetség lassú, becsületes munkával dolgozik: a szem lencséje bevetít valamit, mint látszati megjelenést, olyan ferdén és hiányosan, a hogy azt a perspektívái látás engedi; a tapintás megismerteti, mint plasztikai tárgyat, tért elfoglaló mennyisége szerint. E kettőt egybeveti a matematikai érzés s levonja belőle a filozófiáját, vagyis a vetületi képét s ehhez hozzáadva az ott bent elkészített absztrakt fogalmát, így küldi fel az emlékezés polczára. Az így körülírt benyomás egy élő valóság, a melyhez a kellő alkalom hozzáadja még a *múlt* benyomások legmagasabb fokú magyarázatát. A mint a saját maga leszűrte absztrakcióval összeveti az övénel világosabb agyak munkáját a múltból – és a jelenből, e funkcióval a tudás természetes módon megtermékenyül.

Az ilyen agyból új formába kitörekvő, akár beszéd, akár írás, avagy rajz *alakja teljesen egyéni*: áll a múltak erős bázisán, magán viseli a jelen bélyegét, s a mi fő, *önmagában rejtli a jövő életképes csiráját, vagyis benne van a haladás*.

Az így fejlődött agyban aztán, a hol az érzéki benyomásoknak tiszta, világos, plasztikus és megokolt képük van, ezek lassan felmunkálódhatnak egyéni stílussá. A hol pedig a látszati benyomások tisztán állnak, ott az erkölcsi benyomások se okoznak zavart. Megokolással helyezkednek azok is el az emlékezetben s dagasztják a megismerés vitorláját, a mely nem akad el az élettől való félelem zátonyain, hanem vígan szállítja az önálló homo sapienst az élet tengerén. Ez pedig vasmarokkal fogja a kormányt. És a mi mindennél fontosabb, agyában a kultúrfejlődés három legfontosabb rekesze egyformán, harmonikusan telik meg: az erkölcsi nem nyomja el a művészt s a szellemi az erkölcsit. Nem lesz minden szellemit és művészt megvető aszkéta, nem lesz minden erkölcsit lábbal tipró bohém művész, a kinek agyában, forgolódó káoszban zavarog minden szellemi – nem lesz púpos agyú szellemakrobata, a ki minden erkölcsit és művészt megtagad. Harmonikusan elégtí ki anyaga és szelleme óhajait, mert finomabb ideg-

zetével egyaránt hallja az anyagi atomok és szellemi rezgések legfinomabb jelét is és azok szerint igazodik.

Nem így munkálkodik a nagy fizetésű humanista, a tisztán elvontak emlékezőtehetsége:

Még alig telt meg a családi körben nevelődött kis agyvelő friss benyomásokkal, még a tárgyi emlékezőtehetség el se rendezte őket, máris berohan a kész vagyont pazarló kéjencz, a benyomástalan abstrakciók emlékezőtehetsége és fajtalan, természetellenes módon *beemlézéssel*, magolással telehordja konzerv skatulyák rothadt szellemi tartalmával az üres lépeket. Minden megokolás nélkül egyszerűen rátalicskázza a tárgyi emlékezőtehetség tiszta, megokolt benyomásaira a múltak nagyon relatív értékű szellemi anyagát.

Mit teygen ezzel az emésztetlen anyaggal ott bent az agy? Kihányja csakhamar azon mód. Kiczitálja viszonytalanul, savanyúan: „Négy világrész van u. m. Europa, Amerika, azért hívják Atlanti vagy Közép-óceánnak”, hadarta egy ilyen kis agyvelő.

Meghord ez a humanista emlékezőtehetség mindent, a mit munka nélkül bezipelhet az agyba. És méltóbb munkára való agyakba sokszor valósággal imponáló mennyiségű konzervet hord be s ezt a homo sapiens, mint saját tudását reczitálja. Miután a nagy méret, a *sok* rendesen imponál, hát ezzel mintegy jogossá lesz az agyfunkció illetően perverzítése. Óriási szellemsúlyokat dobál az ilyen humanista szellem-akrobata, a miért kijár a taps. E tapsra fülel az ifjúság, követendő példát lát az akrobatában s ambícióval mázol potemkin-műveltséget az agyába s „szellemesen” dobálja a más agyak termékeit.

Ez a vitorlás nem megy az élet tengerére, csak a nyugdíjas hivatalok mólóján térj égeti selyemvitorlait s a vihar első jelére gyáván húzza be még azt is, s a piszkos protekciók kanálisába menekszik. Az ilyen agy meg nem termékenyül soha, nem is szül a világra semmit, csak emészt és kiürül. Kiürített szellemi lényege a jelené, megkapja érte a humanista rétorok nagy fizetését, halálára elkíséri az egész „közélet” s reáomlik a feledés zörgő hantja örökre.

A hajlam.

Pazarul gondoskodik a mindenség a végtelenről, a mikor az őt érzék szorgalmával a friss benyomásokat az agyba tereli; nagy szeretettel gondoskodik arról is, hogy a múltak abstrakciói el ne vesszenek s féltékenyen őrizteti föld alá rejtett berovátkolt köveken, a míg csak a köztudat fel nem szívta őket, de talán mégis az a *legnagyobb jótéteménye, hogy belénk olt egy bizonyos kultúrfokot, a melyet születésünkkel hozunk magunkkal.*

Ez a kultúrfok a *hajlam*.

A hajlam pedig nem egyéb, mint egy bizonyos örökölt sora az agylépeknek, egy bizonyos mennyiségű rendezett, de üresen várakozó

viaszsejt, *a melybe gyorsított tempóval szedi be az emlékezőtehetség a már egyszer ismert benyomásokat.*

Ez a hajlam azzal szabja meg, hogy mire vágyik, *hogy a neki megfelelő*, múlt benyomások ismerős otthonossággal illeszkednek el az agysejtek várakozó ürességében.

Az már legitim tulajdona az agynak, a mit ily gyorsított tempóval képes befogadni, a nélkül, hogy a benyomást olvasztgató munkával vesződnék, mert hiszen ezen abstrakciók érzéki benyomásairól már egyszer tudott, minek azt ismételni. A kultúrfejlődésnek emez abstrakciókhoz fűződő részletekre nincs szüksége, mert hiszen ez a bizonyos kultúrfokkal született agy ezredévek munkájának eredménye, az által, hogy most született s nem ezer éveekkel ezelőtt.

Az agy kultúrfoka lehet nagyon magas, nagyon alacsony, de még ez utóbbi esetben is egy nagy eredmény, már egyedül az által is, hogy emberi agy, hát még egy várakozó sejtekkel telített kultúragy! Ki merem mondani, hogy *az emberi szellem legnagyobb kincse a veleszületett hajlam, vagyis agyának kultúrfoka. Ez az egyedüli jogos örökségünk.*

Erre az alapra építkeznek öt érzékünk és belső érzésének fáradhatatlan kitartással s ez épületet támogatjuk a múltak irodalmi és művészeti alakban ránk hagyott szellemi hagyona által.

Ezekből a tényezőkből munkálódik fel a szellem, tehát ezekkel kell számolni a szülőknek és oktatóknak.

* * *

Az embrió nem mellőzheti átmeneti stádiumát, a hím nem küldhet egy kifejlett, rugdalódó állatot az anyaméhbe, hogy az, a mikor megszületett, azonnal elrohanjon ökörcsordát lopni, mint Hermes: így a legmagasabb kultúrfokkal született agy is kénytelen előlről kezdeni a benyomások szerzését s nem ugorhatik ki a fejlődés fokozatos rendjéből egyet se, *hanem igen is gyorsított tempóval éri el önönmagát, vagyis azt a fokot, a melyre kultúrszületése képesítette.*

Saját kultúrfokát, vagyis hajlamát üzi a gyermek, a mikor még az anyja szoknyája mögött megjátssza a porondban az ősemler életét, barlangokat fúrva a homokbuczkákban, meggyúrja kenyerét s a napon megszárogatja (mert a tűzről még nem tud, bár a nevét folyton gagyogja is). Ósfoglalkozáskép játékkallatait nagy gonddal ápolja, eteti, itatja, ha meg leány, megható odaadással gondozza kicsi babáit, varr rájuk nagy öltésekkel, ha mindjárt bíborban született is.

Hát még később, a mikor az iskola keserű hivatalából, mint nyugdíj képes kis bürokraták kijönnek, alig várják, hogy a könyveket s a modern álarczot sarokba dobhassák s rohannak ki a szabadba, hogy korukhoz képest megjátsszák vagy az ókor kicsinyített életét, az argonautákat, Trója ostromát, vagy a középkor rablóvilágát. E közben a sok építkezés, patakok feltartóztatása, malmok konstruálása s az állatok iránt való remegő szeretet. Mennyi tűz, mennyi erő lángol ilyenkor

a legvéznábbnak is szemében. Hogy fog az ész, mennyi friss invenczió pattan ki. Hogy pirulnak az arcok, hogy feszülnek az izmok! Ez az ő világuk!

Valóban megható az ifjúságnak az az öntudatlan iparkodása, míg tart benne a hozzávaló vitális erő, *hogy megtartotta a nagy termék s szettel és a nagy étellel való kontaktust.*

És ezt a fényesen ragyogó vezércsillagot, a hajlamot csak *lopva*, csak a szülők és oktatók háta megett követheti az ifjúság, a helyett, hogy az oktatók használnák fel a kínálkozó alkalmat, a mikor az ifjú lélek kinyílik önmagától és perzselő hévvel szorit önmagába minden újat s ők lopnák a szikrázó szemek elé ennek a kultúrfoknak megfelelő múltnak és jelennek elvont tudását.

Ez az egyetlen kínálkozó alkalom, hogy segíthessünk, a mikor is követve hajlamuk vezércsillagát egyengetjük utaikat addig, a míg gyorsított menetű haladásban önmaguk után sietnek.

Ha egyszer elérte valaki önönmagát, vagyis kultúrfokát, akkor már késő a segítség és nagyon rosszul alkalmazott. Nem is egyéb az ilyen felső iskola, a választott pályával, mint a társadalmi rend abrakos tarisznyája, a mit a lefutott szellemi kilométerekért a tartalom lényegi ismerete nélkül kap s látatlanul kell felhasználnia. No, meg is járja, a ki belenéz!

A hajlam mindenáron ki akar fejlődni s űzi, hajtja az ifjúságot a természetes fejlődési törvények egymásutánjára, hogy mentül előbb végigjártsázzá velük a kultúrfokukat megelőző történelmi fázisokat, mígnem önmagukra lelnek.

Ellenben a közoktatás mit se ad a hajlamra, csak a jelen társadalmi rend kicsinyes érdekét nézi s azt az ijesztő nagy halmaz tudománykonzervet, a mi rendelkezésére áll.

Ez ellentétes érdekek szülik aztán, hogy az iskola sem egyéb, mint egy rossz levegőjű büró, a hol a hivatalfőnök állása hatalmát, mint éles kardot villogtatja kezében, míg az ifjúság addig daczol, míg meg nem török.

Ez a valódi kultúrharcz, ez a legkegyetlenebb háború, a mi legtöbbe is kerül: egy-egy nemzet szellemi életébe. Ehhez a háborúhoz képest a politikai harcok lesülyednek a piaczi kofák veszekedésére, hasonlatban. A kard sebét beköti egy-két generáció, *de a szellemen ütött sebét egy nemzetnek századok se hegesztik be.*

Milyen társadalom is az, a hol a nemzet reménye a gyakorlati élettől elriasztott, a szellemi életnek kifárasztott ifju-agg érettségesek nyugdíjas hivatalba rohanó serege!

A hajlam csillaga szépen vezetne a gyakorlati és szellemi élet között, gyönyörűen megosztaná mind a kettőt, s a kinyílt fiatal lélek egy-kettőre szívna fel a szellemit, kezébe illenék minden gyakorlati s ezzel megingathatatlan talajon várna az élet szenvedéses örömeit.

A hajlam felismerése és megbecsülése tehát az oktató legelső kötelessége. Ha azt megérzi az ifjú, hogy az ő legbenső, legföltettebb kincse csakugyan értékes, mások is nagyrabecsülik, akkor olyan kezes lesz, oly hévvel, tüzzel, lélekkel odaadó, a minőre egyedül csak az ifjúság képes. Ha megérzik az ifjak, hogy oktatójuk tele van olyan dolgok ismeretével, a mik épen az ő kultúrfokokra vonatkoznak, úgy röpködnék lélekben körül, mint Velence galambjai azt, a ki búzát tart a markában. Így adni – így elfogadni: ez volna a közoktatás!

* * *

A hajlamot pedig egyedül a farigcsálásban, a mintázgatásban és az emlékezetből való rajzolgatásban ismerhetni fel.

Ez az elfoglaltság a tisztán emberi, a homo sapiens elfoglaltsága, a hol is a lélek felolvad a *nagymindenségbeli teremtő életbe* és oktató és tanítvány a legközvetlenebb viszonyban találkozik, feltéve, hogy a tanító is ki tudja fejteni lelke illetén tartalmát a tanítványok előtt.

Ezért volna oly nagy kulturális missziója a helyes rajzoktatásnak.

A tiszta benyomások.

A hajlam felismerése után következik a szellemképzés második nagyfontosságú tényezője, a tiszta benyomások, vagyis hogy az őt érzék szorgalmas méhei az agyban ne torlódjanak össze.

De hogy tiszta benyomások kerülhessenek az agyba, tudnunk kell, hogy nemcsak a történelmi fok kívánja meg a maga idejének megfelelő benyomásokat, hanem egy-egy év is megköveteli, mint a nagy természetben, a maga időszakait. A teremtés törvénye nem Boskó varázsvesszőjével dolgozik, hogy „legyen” és azonnal „lesz”. Nem maradhat el a megtermékenyülés összes előző frázisaival, nem az érés, nem a reflexiók, se a nehéz szülés időszaka. Ezt mind be kell tartani!

A hajlam ezen időszakokban is elvezérelne: feltárná a szellemnek a tavasz minden szépségét, hogy a lélek megittasuljon a látszati benyomások, vagyis a művészet istenasszonyának, Artemisnek látásától s iránta érzett lobogó szerelmében agya megtermékenyüljön, másszóval: a tavasz a művészeti benyomások ideje. Elvezérelne és feltárná a munkás nyarat, a mikor az egész természet dolgozik (csak a herék pihennek). Ez volna a reális élet megismerésének ideje: hogyan kell kaszálni, aratni, házat építeni. Összebarangolni a vidékeket, megismerni népeket, foglalkozásaikat, részt venni a mesterségekben, szóval *a gyakorlati élet billió benyomásait szívni fel*, hogy ezek után a gyakorlatiak után szinte megéhezzen a lélek a múltak megfelelő elvont benyomásaira, a melyeket a zörgő levelű, bús ős melankóliájával szívna magába az agy.

És végre jönne a tél, a mikor a szobára szorult, terhét alig bíró agy kiadná tudását a gondolat közvetítés összes módjain. Ez volna a

nagy vizsga, a nagy leczkefelmondás! Ez volna az öröm, százféle új és főként egyéni formában meglátni az összes benyomásokat! Ugyan ki örülne jobban, a vezető tanítók, vagy a hálás tanítványok?

Ez volna az emberhez méltó viszony, ez volna a béke!

Így nevelt ifjúságba helyezhetné reményét a nemzet és nem is csalódnék.

A közoktatás.

De mit tapasztalhatunk ezzel szemben?

Azt, hogy nemcsak a nagy történelmi átmeneteket nem veszi figyelembe a közoktatás, nemcsak a szellemi év négy időszakával nem törődik, de még azt se veszi figyelembe, hogy képtelen az agy tiszta munkát végezni, a mikor a napi órarend már a legkülönbözőbb korszakok össze nem illő tudásából, a jelen kiforratlan kísérleti tudományába, onnét meg a személyes benyomások forgatagába zökkenti pár óra leforgása alatt. Ez idő alatt a legtávolabbi viszonyba se állítható benyomásokat követeli ki az agyból és tölcserézi be az agyba.

Eltételezve a családi körben felszedett és a gyakorlati élethez tartozó benyomásokból, már az utcán felszed a gyermekagy, míg az iskolába ér, millió rátámadt benyomást.

Villanyosok csengése, kocsik zörgése, az emberek beszéde mind tódul be a fülön. Ugyanakkor a szem ezer képet hord be: itt egy hordár, amott egy feltűnően sántító alak, egy fiatal lányka könyvvel, amott csörtető huszártiszt, emitt robogó fogatok előtt egy szürke ló, ebben két pej ... majd egy nagy óralánczos úr, mezítlábas barát. És a szagok minden boltból, minden emberből más árad, itt illatszer, amott a legkülönbözőbb szivarok bűze; és a tapintásnak piszok, por, mindenféle szenny ...

És mindez törvényszerűen az emlékezőtehetség elé rohan az agyba és követelődik, hogy helyeztessék el. Szegény emlékezőtehetség mint egy boltoslegény forgolódik, iparkodik, rendezi is a feltűnőbbeket, de már a többit és az elsurrantakat félreteszi, hogy majd később ... később? Úgy ám, de most meg itt van már az iskolaterem, mindjárt jön az első tanár. „Hogyan kezdődik? Vannak olyan igék, melyek két tárgyesetet, a személy és a ... ezt még tudom ... lehren, heissen, nennen stb. Igen, de a számtan: Valamely összeg négyzete egyenlő az első ... eh majd később megnézem ...”

Most rendre jönnek a tanárok, mindegyik mást követel az agyból és mindegyik mást tölcseréz oda be. Így megy ez tizenkét, tizennégy, sőt a felső iskolákat számítva még több esztendeig nap-nap után négy piszkos fal közé bezárva ...

És míg odakint a tavasz fakasztja a rügyeket, Artemis járja az erdőket, versenyt fut a szarvasokkal és vidám kacagásától hangoznak a berkek: az intézetek nyitva maradt ablakain száll ki a szomorú sóhaj „hej ha kimehetnénk ...”

És míg az illatos réten a kasza peng s folyik a véres izzadság azokról, a kik másokért fáradnak – ismét száll ki az ablakokból az ifjú izmok vágya: „vajha segíthetnénk”!

És míg odakint a sárgult leveleket pörgeti a szellő, és míg fehér lepel borul a tájra odakint, ott bent a szűk falak között ezer és ezer ifjú agyában sorvad a tárgyi emlékezőtehetség. Már csak nagy ritkán szállnak be méhei egy-egy halvány benyomással és csak alig-alig tudja felrakni a polczra, míg egyszer végleg kiesik kezéből a létra, és az egész könyvtár a nyeglye humanistára marad. Ez pedig azt mondja: „Csak hadd jöjjön, a mennyi befér a mások megfigyeléseiből, ez az, a mi most valamit ér”.

Ettől kezdve az ifjú nem tanul önmagának, csak a terhes iskolai kötelességeknek felel meg.

A gyenge elbukik, fut a nyugdíjas hivatalba, az erős beleveti magát a szenvedésekbe s a mikor ezek erőszakos benyomásai kiszorították agyából a múlt feleslegesét és helyet adnak új benyomások számára, támad fel ismét.

Avagy elvonul a pusztákba és negyven nap és negyven éjjel okádja múltját s ilyképen újra éled, újra születik, mehet az új benyomások után ...

Avagy keményfejű, szorgalmatlan, de zseni volt, a kit nem tudtak érinteni az erőszakolt benyomások. De akárhogy volt, csak élete delelőjén érheti el önönmagát, a honnét gyors a lehajlás a hegyek mögé.

A hogy a világtörténet agyrendszerében a művészetek őrzik berovátkolt köveken a múltak összes tudását, úgy kell az egyesnek is rajzolgatásul bevésni emlékezetébe a benyomásokat. Ezekből fejt ki később a szerelemben megtermékenyült tudás a gazdag, stílári ornamentikává fejlődött benyomásokat, mint az élettapasztalatok gyönyörű szimbólumát. Ezeket a lapokat aztán elkéri a világtörténet is a maga számára és őrizteti.

Az írás a gondolatközvetítés nagyon hézagos alakja, a melyet mindenki a saját tárgyi benyomásai után egészít ki. Ha még oly gyönyörűen írja is le Homer a görög világot, ha nem hagytak volna reánk a képzőművészek berovátkolt köveket, bizony csak valami hortobágyi pásztorokra emlékeztető formákkal egészítenők ki képzeletünkben a tenger fővényén száguldó görög daliákat.

Azért a jövőben elképzelt tanulóifjúság kezében a rajzoló ónt látnám az író helyett, először, mert jobban meg is felel a hajlamának, másodszer ily módon eltörölhetetlenül rovátkolhatná agyába az összes érzéki benyomásokat, harmadszer az emberiség maga is egész gyermekkorán át képirással fejezte ki gondolatait és csak nagy kultúrák eredménye volt a főnóciáiak elvont írása.

De ne hogy félreértessem. A rajzolást nem mint öncélt, a lerajzolás mesterségének boszorkányos elsajátításáért! Hanem erős kap-

csolatban, elválaszthatatlanul összefűzve mindennel, a mi formailag érzékelhető: rajzónnal a kézben megismertetném az egész állatvilágot egy a formai és szín-felosztásra épített természetrajz alapján, így a növényvilágot, így a minerálisokat.

Gondosan kihagynám még ekkor a belső tulajdonságaikat, vagyis egymáshoz való viszonyukat, jól tudva, hogy a serdülőt nem érdekli egyelőre az ember belső tartalma: veszi, a hogy valaki neki megjelenik mint formai jelenség és teljesen kritika nélkül átadja magát a belsejében érzett formai kielégültségnek, a mikor valakit vagy valamit megsemlél.

Az embertől kezdve az utolsó formátlan-formáig mindent, csak mint érzékelhető formai és evvel kapcsolatos színjelenséget mutatnám be, hogy a tárgyi emlékezőtehetség nyugodtan munkálkodhassék. Azért a természetrajz, mint a neve is mutatja, haladéktalanul átírandó tisztán formai alapra: a komplikálttól átlátszólag egyszerűig, vagyis az emberi szabad formáktól kezdve a minerálisok kötött geometriai formájáig (és nem megfordítva).

Önmagából induljon ki tehát az ember, mert joggal csak azt ismerheti (és hol van még annak az ismeretétől is) és úgy menjen el a láncolatok végtelen kapcsán a legtitokzatosabbig, az örök anyagig, a megfeythetetlen princípiumig, a mindenségből leszakadt lényegig, a láthatatlan rezgésig, a mely előtt meghökkenve áll a matematikai gondolkodás is.

Mikor mindez a forma, élet jelenség elvonult az agy előtt és az ifjú szerelem ébredtével kinyílik a szomjas lélek a pszichikai rezgések számára, akkor aztán meg lehet kérni a tárgyi emlékezőtehetséget, hogy adja le a polcra a formavilágot, hogy kísérletek útján megismerhessük belső tartalmát, tulajdonságát, vagyis egyiknek a másikhoz való viszonyát.

Ha nagy vonásokban ez is eljutott az agyba, akkor már edzett az ifjú, s a megpróbáltatásokat olybá veszi, mint agya hézagait s felismervén a szenvedésben rejlő tanító erőt, kétségbeesés nélkül egészíti ki ismerete hiányait s földi helyzetének tudata boldogsággal tölti el.

Majd elkövetkezik reá az az idő, a mikor a szerelemben megtermékenyülni vágyó teste és lelke az érzések útján a végtelenbe néz fel, a csillagok milliárdjai közé s nem tud megelégedni földi helyzete ismeretével. Oh, akkor legyünk mellette remegő részvétellel, nézzük a végtelenbe vesző szeme sugarát s legyünk azon, hogy a mindenséghez való viszonyát a maga legfensőbb, emberhez méltó isteni voltában ismerje fel...

De mindezen ismeretek átszolgáltatásában még önmagunk előtt se jusson egy pillanatra se eszünkbe az a tendencia, hogy mi oktatónk, nevelőnk, előkészítőnk. Egyedül csak az álljon előttünk, hogy foglalkoztatunk. Foglalkoztatjuk pedig az ifjúságot a korának és kultúr-

fokának megfelelő munkakörben, a hol alkalma nyílik mindenkinek a hajlama diktálta cselekvési körben teremteni, mert anyagi és szellemi folytontermelésre sarkalja a végtelen a mindenség összes parányait, hát még az embert, hát még a szellemet!

És hát csak az ifjúság legyen ettől megfosztva, megfosztva pedig a legnyomorultabb, hazug Ígérettel, hogy előkészítjük a boldog életre? Az ám, a társadalmi rend jelenének feltartóztatására készíti elő a közoktatás, hogy jövő ne jöhessen, hogy ez a szegény jelen múlttá se válhassék s azért görcsösen ragaszkodik még a régmúltakba is, megfosztva önmagát és az ifjúságot a jelentől.

Csakhogy az időt megállítani nem lehet. Egy-egy visszaesést óriási lendület követ s bizton tudom, hogy nem sokáig rabolják meg már az ifjúságot az ifjúságától egy legteljesebb túlvilági, mennyei nyugdíj ígéretével.

Nemcsak a közoktatási reform kavargó az agyvelőkben, hanem a mennyek országának a reformja is és mind követelőbben hangzik a kedélyek méhen az az óhaj, hogy itt e földi existenciánk legyen az az ígéret mennyországa, a melyben majdan az ifjúságot illeti a legteljesebb öröm, hogy mint ifjú cherubok, bontott szellemszárnyon, szabadon repülve örvendjenek a létnek, a melynél jobbat itt e földön még nem ismerünk.